

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ในห้วงเวลาที่ประเทศไทย กำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชนทุกระดับประสบปัญหาต่างๆ ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศไทยกลุ่มแรก คือ ปัญหาด้านความยากจน โดยได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา จะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยรัฐพร้อมที่จะช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชน สู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยระบบร้านค้าเครือข่าย และอินเทอร์เน็ตเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ หรือ เรียกโดยย่อว่า กอ.นตผ. ซึ่ง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร) เป็นประธานกรรมการ และให้คณะกรรมการ กอ.นตผ. มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือก และขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล รวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนแม่บท อย่างมีประสิทธิภาพ

ปรัชญา หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่งที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น สามารถจำหน่ายทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global)

2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – Reliance Creativity)
3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

ผลิตภัณฑ์ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิดรวมถึงการบริการ การดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษากฎมีปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

วัตถุประสงค์ของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

จากนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาและตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 การดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สร้างงาน สร้างรายได้แก่ชุมชน
2. สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนให้สามารถคิดเอง ทำเองในการพัฒนาท้องถิ่น
3. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
5. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดย

สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมในท้องถิ่น

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงเป็นโครงการของภาครัฐในการแก้ปัญหาความยากจนในท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนให้เกิดธุรกิจชุมชน โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดแข็งในการสร้างศักยภาพ เพื่อพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นแต่ละแห่งให้สามารถพึ่งตนเองได้ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนระดับรากหญ้า สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจโลก และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต่อไป

การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ในปี พ.ศ. 2544 คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (กอ.นตผ.) โดยประธานกรรมการอำนวยการ นตผ. ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินการ

โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเรื่องสินค้า OTOP Product Champion โดยจะคัดสรรจากสินค้าสุดยอดของจังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงมาตรฐานสินค้าจากระดับภูมิภาค สู่มหาภาค (Local Links- Global Reaches) โดยมีกรอบในการคัดสรรสินค้า ดังนี้ คือ (1) สามารถส่งออกได้ (Exportable) โดยมีความแกร่งของตราสินค้า (Brand Equity) (2) ผลิตอย่างต่อเนื่องและคุณภาพคงเดิม (Continuous and Consistent) (3) ความมีมาตรฐาน (Standardization) โดยมีคุณภาพ (Quality) และสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า (Satisfaction) (4) มีประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ (Story of Product) และปี 2547 คณะกรรมการบริหารใน ก.อ.น.ต.พ. ได้กำหนดแนวทางการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย พ.ศ. 2547 โดยกำหนดคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ OTOP ที่จะคัดสรรจะต้องเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าชุมชน หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กับกลุ่มผลิตสินค้าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่เชื่อมโยงกับชุมชนและเปิดโอกาสให้ผู้ผลิต/ ผู้ประกอบการที่ส่งผลิตภัณฑ์ เข้าคัดสรรแล้วในปี 2546 และไม่เคยส่งผลิตภัณฑ์เข้าคัดสรร ได้มีโอกาสเข้าสู่กระบวนการคัดสรรในปี 2547 ด้วย โดยจะเน้น “คุณภาพและมาตรฐานที่กำหนด” เป็นสำคัญ ซึ่งในช่วงระยะเวลาก่อนที่จะดำเนินการคัดสรร ผู้ผลิตสินค้า OTOP จะได้รับการอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการตลาด (General Knowledge) ส่วนผลิตภัณฑ์จะได้รับการพัฒนาคุณภาพ เพื่อให้ได้มาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standard) ก่อนเข้ารับการคัดสรร ดังนั้นในการจะเข้าคัดสรรคุณภาพสุดยอด OTOP จึงต้องลงทะเบียนเป็นผู้ผลิต/ ผู้ประกอบการสินค้า OTOP ก่อน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คุณสมบัติของกลุ่มผู้ผลิต / ผลิตภัณฑ์

1. สมาชิกมีสัญชาติไทย
2. มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน และมีสถานที่ผลิตสินค้าอยู่ในเขตพื้นที่ที่ขอลงทะเบียน
3. ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการที่มีสิทธิ์ลงทะเบียนเข้าร่วมคัดสรร สุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ได้แก่
 - 1) ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการชุมชน เป็นกลุ่มที่รวมกลุ่มกันทั้งที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและไม่มีจดทะเบียน ได้แก่ กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ โดยที่สมาชิกในกลุ่มมีการร่วมกันผลิตบริหารจัดการ และรับประโยชน์

2) กลุ่มผู้ผลิตวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งผลิตสินค้าที่แสดงถึงความเป็นไทย หรือภูมิปัญญาไทย และมีความเชื่อมโยงกับชุมชน ได้แก่ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิตหรือมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์

4. ผลผลิตของผู้ผลิต / ผู้ประกอบการตามข้อ 3 จะต้องเข้าเงื่อนไขและไม่มีคุณลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

- 1) สินค้าที่ผลิตต้องมีความเป็นภูมิปัญญาไทย
- 2) วัตถุดิบที่นำมาผลิตต้องไม่เป็นของผิดกฎหมาย หรือเลียงกาฬ
- 3) ไม่เป็นสินค้าเลียนแบบ หรือละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา
- 4) เป็นสินค้าที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม

รวมทั้งไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีของไทย

5. ความเชื่อมโยงกับชุมชน ต้องเข้าเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้

- 1) แรงงานที่ใช้ในการผลิต เป็นแรงงานภายในจังหวัด
- 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
- 3) ชุมชนได้รับผลประโยชน์

6. สถานที่ผลิต

ผู้ผลิต ผู้ประกอบการตามข้อ 3 ต้องมีสถานที่ตั้งการผลิตสินค้าสุดท้าย อยู่ภายในจังหวัด

หลักเกณฑ์การลงทะเบียน

1. ลงทะเบียนเป็นรายกลุ่มผู้ผลิต / ผู้ประกอบการ โดยให้หัวหน้ากลุ่มผู้ผลิต / ผู้ประกอบการ หรือผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจ เป็นผู้ยื่นลงทะเบียน

2. การลงทะเบียน ให้ยื่นขอรับแทนการลงทะเบียน และลงทะเบียนได้ ณ ที่ว่าการอำเภอทุกอำเภอ กิ่งอำเภอ หรือสำนักงานเขต (กทม.) จะดำเนินการภายในระยะเวลาที่ประกาศ หรือกำหนดเท่านั้น

3. การรับลงทะเบียน จะดำเนินการในระยะเวลาที่ประกาศหรือกำหนดเท่านั้น

เอกสารลงทะเบียน

1. สำเนาบัตรประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ยื่นลงทะเบียน
2. สำเนารับรองหนังสือการจดทะเบียนสมาชิกกลุ่ม ชมรม สมาคม (กรณีที่เป็นนิติบุคคลหรือสำเนาทะเบียนพาณิชย์)
3. ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์หลักขนาด 4"x 6" จำนวนผลิตภัณฑ์ละ 1 ภาพ

ขั้นตอนการลงทะเบียน

1. กลุ่มผู้ผลิต / ผู้ประกอบการ ยื่นคำร้องตามแบบฟอร์มที่กำหนด ณ ที่ว่าการอำเภอ/ กิ่งอำเภอ / สำนักงานเขต (กทม.) ที่เป็นที่ตั้งของสถานที่ผลิตสุดท้ายของผลิตภัณฑ์นั้น
2. อำเภอ / กิ่งอำเภอ / สำนักงานเขต (กทม.) รับคำร้อง ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล และเอกสารประกอบ
3. อำเภอ / กิ่งอำเภอ / สำนักงานเขต (กทม.) ตรวจสอบและกลั่นกรองคุณสมบัติของผู้ยื่นคำร้อง และผลิตภัณฑ์ และเสนอความเห็นการตรวจสอบแก่ ประธาน นตผ. อำเภอ / กิ่งอำเภอ / ผอ.เขต (กทม.)
4. ประธาน อำเภอ / กิ่งอำเภอ / ผอ.เขต (กทม.) พิจารณาการรับลงทะเบียนของผู้ผลิต ผู้ประกอบการสินค้า OTOP และประกาศรายชื่อผู้ที่ได้รับการลงทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานเขต (กทม.)
5. ผู้ยื่นคำร้องที่ไม่ได้รับการลงทะเบียน สามารถอุทธรณ์ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัด/ ปลัดกรุงเทพมหานคร ภายใน 5 วันทำการ หลังจาก อำเภอ / กิ่งอำเภอ / สำนักงานเขต (กทม.) ประกาศรายชื่อผู้ที่ได้รับการลงทะเบียน

กระบวนการคัดสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย

การคัดสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย กำหนดให้กลุ่มผู้ผลิต/ ผู้ประกอบการที่นำผลิตภัณฑ์เข้าคัดสรรจะต้องเข้ากระบวนการ ดังนี้

1. การลงทะเบียนผู้ผลิต / ผู้ประกอบการ ของอำเภอ / กิ่งอำเภอ ในส่วนภูมิภาค หรือของสำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร ซึ่งกำหนดให้ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการลงทะเบียน

2. การฝึกอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยเข้าร่วมการฝึกอบรมความรู้ทั่วไป (General Knowledge) และความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาด (Customized Knowledge) เช่น ความรู้เรื่องคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

ทั้งนี้ การคัดสรรในพื้นที่ที่มีขั้นตอนการดำเนินการ โดยสรุปดังนี้

1. อำเภอ/ กิ่งอำเภอ ในส่วนภูมิภาคหรือสำนักงานเขตของกรุงเทพมหานคร ประเมิน / ให้คะแนนผลิตภัณฑ์
2. จังหวัด หรือสำนักพัฒนาชุมชน กทม. ตรวจสอบ / ให้ความเห็นชอบ
3. กลุ่มจังหวัด (19 Cluster) / กรุงเทพมหานคร ตรวจสอบ / จัดระดับ ผลิตภัณฑ์ ที่มีคะแนนอยู่ในระดับ 1-2 ดาว ส่วนผลิตภัณฑ์ที่มีคะแนน 3-5 ดาว ส่งผลิตภัณฑ์พร้อมประเมินให้ ทีมคัดสรรระดับประเทศ
4. ทีมคัดสรร ฯ ระดับประเทศตรวจสอบจัดระดับ 3- 5 ดาว
5. ประกาศผลการคัดสรร 1- 5 ดาวทั่วประเทศ

ประเภทผลิตภัณฑ์ที่คัดสรร

ประเภทผลิตภัณฑ์ที่คัดสรร (Product Classification) แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทอาหาร หมายถึง ผลผลิตทางการเกษตรที่บริโภคสด เช่น พืชผัก ผลไม้ เป็นต้น ผลผลิตอาหารแปรรูป ทั้งอาหารแปรรูปที่พร้อมบริโภค หรืออาหารแปรรูปกึ่งสำเร็จรูปรวมถึงอาหารแปรรูปที่ใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น น้ำพริก เป็นต้น
2. ประเภทเครื่องดื่ม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น สุราแช่ สุรากลั่น เป็นต้น และผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ รวมทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มที่พร้อมดื่ม ผลิตภัณฑ์ประเภทขงละลาย ชิงผงสำเร็จรูป และผลิตภัณฑ์ประเภทขง เช่น น้ำผลไม้ น้ำสมุนไพร ชาใบหม่อน ชาจีน เป็นต้น
3. ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย หมายถึง ผ้าทอและผ้าถักจากเส้นใยธรรมชาติ หรือเส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์ เช่น ผ้าแพรวา ผ้าถักโครเชต์ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผ้า เครื่องประดับตกแต่งร่างกายจากวัสดุทุกประเภท เช่น ผ้าพันคอ หมวก กระเป๋า เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู รองเท้า เป็นต้น

4. ประเภทของใช้และของประดับตกแต่ง หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องเรือน เครื่องใช้สำนักงานเครื่องตกแต่งบ้าน เครื่องใช้สอยต่างๆ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ในกลุ่มจักสาน ถักสานที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอย เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

5. ประเภทศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึก หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่สะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และวัฒนธรรม

6. ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร หมายถึง ผลผลิตจากธรรมชาติที่ไม่ใช่การบริโภค เช่น เครื่องสมุนไพร สบู่สมุนไพร แชมพูสมุนไพร น้ำมันหอมระเหย เป็นต้น

กรณีที่มีปัญหาไม่สามารถจัดผลิตภัณฑ์อยู่ในประเภทใดได้พิจารณาจัดประเภทผลิตภัณฑ์ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ หรือประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก

ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการสินค้า OTOP

การลงทะเบียนผู้ผลิต / ผู้ประกอบการสินค้า OTOP ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ใช้ในการลงทะเบียน “ผู้ผลิต ผู้ประกอบการ” ซึ่งได้แก่

1. กลุ่มผู้ผลิตชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่ร่วมกันทั้งที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและไม่จดทะเบียน ได้แก่ ชุมชน สมาคม สหกรณ์ มูลนิธิ โดยสมาชิกในกลุ่มมีการร่วมในการผลิต บริหารจัดการหรือมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์

2. กลุ่มผู้ผลิตวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งผลิตสินค้าที่แสดงถึงความ เป็นไทย หรือภูมิปัญญาไทย และมีความเชื่อมโยงกับชุมชน ได้แก่ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิตหรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหรือมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์

ซึ่งสินค้าของผู้ผลิต / ผู้ประกอบการ ตามข้อ 1. และข้อ 2. จะต้องมีความสมบัติผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนดไว้ในขั้นตอนของการลงทะเบียน

กรอบแนวคิดของหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP Product Champion) ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ทั่วไป (General Criteria) ที่สามารถใช้พิจารณาได้กับทุกกลุ่มผลิตภัณฑ์ และหลักเกณฑ์เฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria)

การจัดระดับสินค้า (Product Level)

การคัดสรร OTOP Product Champion ประกอบด้วย ปัจจัยต่างๆ ทั้งในด้านหลักเกณฑ์ทั่วไป (General Criteria) และหลักเกณฑ์เฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria) โดยกำหนดคะแนนรวมไว้ 100 คะแนน ได้แก่ หลักเกณฑ์ด้านการผลิต และความเข้มแข็งของชุมชน ด้านตัวผลิตภัณฑ์ และด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะนำมากำหนดระดับสินค้า (Product Level) ออกเป็น 5 ระดับ ตามค่าคะแนน ดังนี้

1. ระดับ 5 ดาว (ได้คะแนนตั้งแต่ 90 คะแนนขึ้นไป) เป็นสินค้าที่มีคุณภาพมาตรฐานหรือมีศักยภาพในการส่งออก
2. ระดับ 4 ดาว (ได้คะแนนระหว่าง 70- 89 คะแนน) เป็นสินค้าที่มีศักยภาพเป็นที่ยอมรับระดับประเทศ และสามารถพัฒนาสู่สากลได้
3. ระดับ 3 ดาว (ได้คะแนนระหว่าง 50- 69 คะแนน) เป็นสินค้าระดับกลาง ที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 4 ดาวได้
4. ระดับ 2 ดาว (ได้คะแนนระหว่าง 30- 49 คะแนน) เป็นสินค้าที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 3 ดาว มีการประเมินศักยภาพเป็นระยะ
5. ระดับ 1 ดาว (ได้คะแนนต่ำกว่า 30 คะแนน) เป็นสินค้าที่ไม่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 2 ดาว เนื่องจากมีจุดอ่อนมาก และยากต่อการพัฒนา

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ปัจจุบัน ผู้ประกอบการภายในประเทศมีอยู่หลายระดับ ทั้งที่เป็นผู้ประกอบการขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กหรือขนาดย่อม ผู้ประกอบการบางระดับสามารถผลิตสินค้าเพื่อส่งออกแต่ยังมีเป็นจำนวนมากที่ผู้ประกอบการขนาดย่อมระดับพื้นบ้าน หรือชุมชน ซึ่งควรมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาระดับการผลิตให้เป็นที่ยอมรับ กระทรวงอุตสาหกรรม จึงได้มอบหมายให้สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจัดทำโครงการพัฒนาปรับปรุงระดับคุณภาพ ให้เข้าสู่มาตรฐานระดับประเทศ และระดับสากลต่อไปซึ่ง โครงการนี้สอดคล้อง นโยบายของรัฐบาลที่ได้จัดตั้งโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

โครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจะสนับสนุนในด้านการกำหนดมาตรฐานและการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็น

ยอมรับและสามารถ ประกันคุณภาพให้กับผู้บริโภค ซึ่งเป็นแนวทางที่เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ตลาดผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ

วัตถุประสงค์ของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้ระดับการรับรองและแสดงเครื่องหมายรับรอง
2. ส่งเสริมการตลาดของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจ ให้กับผู้ผลิตระดับชุมชนในด้านเกณฑ์คุณภาพและการทำตลาด ตลอดจนผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ
3. มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ เป็นไปตามมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและระดับสากล

ความหมายของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

“มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน”(มผช.) หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยชุมชนเป็นข้อกำหนดที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน เหมาะกับสภาพการผลิตของชุมชน แนวความคิดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

แนวคิดของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยสู่สากล (Local Yet Global)
2. เกิดมาจากหลักการพึ่งตนเองและการคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชน การตัดสินใจและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน
3. เป็นการผลักดันผลิตภัณฑ์ดีเด่นที่ผ่านการคัดเลือกจาก กอ.นตผ. แห่งชาติให้เข้าสู่การผลิตมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์
4. เป็นการสร้างผลิตภัณฑ์โดยใช้แรงงานและทรัพยากรในท้องถิ่น

การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน

การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน หมายถึง การให้การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนของผู้ผลิตในชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือชุมชนในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ผ่านการคัดเลือกจากจังหวัดและ / หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามมาตราฐานอุตสาหกรรมได้ประกาศกำหนดไว้ และจะแสดงเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรอง

ผู้ผลิตในชุมชนของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (กอ.นตผ.) หรือ

กลุ่ม หรือ สมาชิกของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ หรือกลุ่มอื่นๆ ตามกฎหมายวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพก้าวหน้า กลุ่มธรรมชาติ เป็นต้น

ผลของการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

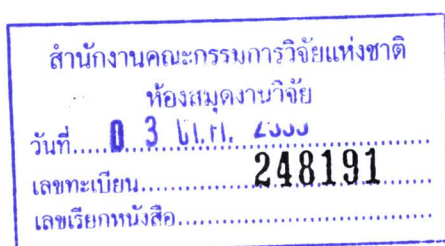
1. พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณภาพ และมาตรฐานการผลิตที่ดียิ่งขึ้น
2. ส่งเสริมด้านการตลาดโดยมีเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนรับรอง
3. สนับสนุนด้านการตลาดโดยมีเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนรับรอง
4. เป็นสิ่งยืนยันและถือเป็นหลักประกันด้านคุณภาพ ที่เพิ่มความเชื่อถือผู้ซื้อทั้ง

ในประเทศและตลาดต่างประเทศ

5. ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชน
6. เพิ่มศักยภาพการแข่งขันและสร้างรายได้แก่ผู้ผลิตชุมชน เสริมสร้างเศรษฐกิจระดับรากหญ้าให้มีความแข็งแรง มีการพัฒนาแบบยั่งยืน

การขอการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ สามารถยื่นคำขอต่อสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด หรือจังหวัด พร้อมหลักฐานและเอกสารต่างๆ ตามแบบที่สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมกำหนด และมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การเตรียมเอกสาร

ผู้ยื่นคำขอขอรับแบบคำขอและข้อแนะนำในการกรอกคำขอ / พิจารณาขีดความสามารถและความพร้อมในการยื่นคำขอ

2. การรับคำขอ

ผู้ยื่นคำขอ สอบถามรายละเอียดข้อสงสัยกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง / การกรอกรายละเอียดในแบบคำขอ (มข.1)

3. นัดหมายตรวจสอบสถานที่ผลิต

ผู้ยื่นคำขอเตรียมความพร้อมสำหรับการตรวจสอบสถานที่ผลิตและตัวอย่าง / รอรับการโทรนัดหมาย และกำหนดผู้ประสานกับ สมอ.

4. ตรวจสอบสถานที่ผลิต เก็บตัวอย่างและส่งทดสอบที่หน่วยตรวจสอบ

ผู้ยื่นคำขอจัดเตรียมตัวอย่างและจัดส่งทดสอบที่หน่วยตรวจสอบ

5. ประเมินผลทดสอบ

ผู้ยื่นคำขอรอรับแจ้งผลทดสอบ (กรณีผลไม่ผ่านให้ปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์และจะเก็บตัวอย่างส่งตรวจสอบเป็นครั้งที่ 2)

6. สรุปเสนอออกไปรับรอง

ผู้ยื่นคำขอรอรับแจ้งการรับใบรับรอง

7. รับใบรับรอง

ผู้ยื่นคำขอรับการปฏิบัติตามเงื่อนไขในการออกไปรับรอง

หมายเหตุ : 1. ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 2- 4 จะใช้เวลา 7 วัน

2. ขั้นตอนที่ 5-6 ใช้เวลา 4 วัน

3. หลังทราบมติการประชุมคณะกรรมการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 3 วัน

4. กรณีที่ไม่ได้รับความสะดวก ขอได้โปรดแจ้งผู้อำนวยการสำนักบริหารมาตรฐาน 3

โทรศัพท์ 022023435 และ 022456181 หรือผู้อำนวยการกลุ่ม 7 โทรศัพท์ 022023362

การได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. ผู้ยื่นคำขอต้องผ่านการตรวจประเมินสถานที่ผลิต และผลิตภัณฑ์ที่ทำต้องมีคุณภาพเป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนด

2. ใบรับรองมีอายุ 3 ปี นับตั้งแต่วันที่ระบุในใบรับรอง

3. การต่ออายุใบรับรองหรือการออกใบรับรองฉบับใหม่ ให้ผู้ยื่นคำขอดำเนินการตามผล อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

เงื่อนไขได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ผู้ได้รับการรับรองต้องรักษาซึ่งคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนดไว้ตลอดระยะเวลาที่ได้รับการรับรอง โดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจะทำการตรวจสอบติดตามผล อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

การยกเลิกการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจะยกเลิกใบรับรอง กรณีใดกรณีหนึ่ง ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ที่ตรวจสอบไม่เป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 2 ครั้ง ติดต่อกัน
2. ผู้ได้รับการรับรองขอยกเลิกใบรับรอง
3. มีการประกาศแก้ไขหรือเลิกมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเรื่องที่กำหนดไว้
4. เมื่อใบรับรองครบอายุ 3 ปี นับจากวันที่ได้รับการรับรอง
5. กรณีมีการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขต่างๆ ที่กำหนด เช่น การอวดอ้างเกินความเป็นจริง โฆษณาการได้รับการรับรองครอบคลุมรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้รับการรับรอง

สถานที่ติดต่อโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. สำนักบริหารมาตรฐาน 3 โทรศัพท์ 0 2202 3362 และ 0 2202 3363- 4
โทรสาร 0 2248 7985
2. กองส่งเสริมและพัฒนาด้านการมาตรฐาน โทรศัพท์ 0 2202 3429 และ
0 2202 3431
โทรสาร 0 2245 6115 และ 0 2248 7981
3. สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ถ.พระราม 6 เขตราชเทวี กรุงเทพฯ

ประเภทของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

การคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP Product Champion) แบ่งผลิตภัณฑ์ชุมชนออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทอาหาร
2. ประเภทเครื่องดื่ม
3. ประเภทเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย
4. ประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง
5. ประเภทศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึก
6. ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจะแบ่งประเภทเหมือนกับ OTOP Product Champion แต่เนื่องจากมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนแต่ละเรื่อง จะครอบคลุมผลิตภัณฑ์หลายชนิด ซึ่งผลิตภัณฑ์บางชนิดจัดเป็นประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่ง แต่บางชนิดจัดเป็นศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึก ดังนั้น มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนบางเรื่องจึงจัดเป็นทั้งประเภทเครื่องใช้และเครื่องประดับตกแต่งและประเภทศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึก เช่น เครื่องเบญจรงค์ ผลิตภัณฑ์จักสาน ต่างๆ

กระจุต

กระจุต เป็นพันธุ์ไม้จำพวกกก (Sedge) ชนิดหนึ่ง จัดอยู่ในวงศ์กก (Cyperaceae) มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Lepironia articulata* (Retz.) Domin ซึ่งเป็นวัชพืชที่เจริญเติบโตง่ายและแพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว และเป็นพืชล้มลุกที่ชอบขึ้นในพื้นที่ที่มีน้ำขังหรือขึ้นแฉะ (สุชาดา ศรีเพ็ญ, 2542; สุรัชย์ มัจฉาชีพ, 2538) พบมากในแถบภาคตะวันออก และภาคใต้ของประเทศไทย กระจุต ภาษาถิ่นใต้เรียกว่า “จุต” และภาษาถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า “กก”

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชล้มลุกที่มีอายุ หลายปี เหน้ามีเกล็ดสีน้ำตาลอมเทาที่ด้านปลายเล็กน้อย ลำต้น (culm) แข็งแรงเป็นกลุ่มแน่น ตามแนวขอบเหง้า มีขนาด 10-20 x 0.2-0.7 เซนติเมตร คล้ายกระบองฝอยเรียบ ใบ มีกาบใบ (leaf sheaths) แฉ่อก กาบบนสุดยาว 12-26 เซนติเมตร ปลายตัดเฉียง (obliquely truncate) ใบประดับรูปลิ้นแฉกคล้ายทรงกระบองมีความยาว 2.2 -6 เซนติเมตร ดอก เป็นดอกช่อ ประกอบด้วยช่อเชิงลด (spike)

จำนวน 1 ช่อ รูปทรงรี หรือรูปขอบขนานคล้ายทรงกระบอกมีขนาด 10- 35 x 3- 7 มิลลิเมตร สีเขียว ถึงสีน้ำตาลกาแฟ หรือสีน้ำตาลออกม่วง กาบประดับ (spicoid bracts) รูปไข่หรือรูปทรงกลมแกมไข่ มีขนาด 3.2 -6.7 x 3- 6.2 มิลลิเมตร ปลายมนและมักโค้งลงเล็กน้อยเมื่อแก่เต็มที่จะร่วงง่าย กลุ่มดอกย่อย (spicoids) จะพอกๆกับกาบประดับ (spicoid bracts) กลีบประดับ (floral bracts) มีได้ถึง 15 กลีบ น้อยที่สุดมี 2 กลีบรูปหอกแกมแถบมีความยาว 4- 6 มิลลิเมตร สันของกลีบเป็นขนครุย ผลเป็นรูปไข่ หรือ รูปไข่ถึงรูปไข่กลับ ทรงกว้าง ผลนูน 2 ด้าน มีขนาด 3- 4 x 2- 2.8 มิลลิเมตร (ไม่นับจอยที่ยาว 0.5 มิลลิเมตร) ผลแข็งสีน้ำตาลผิวเรียบถึงเป็นแนวเส้นตามยาวไม่ชัด มักมีหนามละเอียดที่ส่วนปลาย (วัชนะ บุญชัยและ กิตติพงษ์ เกิดสว่าง, 2547)

การกระจายพันธุ์ มีการกระจายพันธุ์ในแถบประเทศมาดากัสการ์, อินเดีย, ออสเตรเลีย, นิวคาลิโดเนียและฟีจี สำหรับในประเทศไทยมีการกระจายพันธุ์ในพื้นที่ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออก โดยเฉพาะจังหวัดระยอง (วัชนะ บุญชัย และกิตติพงษ์ เกิดสว่าง, 2547)

นิเวศวิทยา มักขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือในระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวชายฝั่งและบึงน้ำในแผ่นดิน และป่าบึงที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 0 -100 เมตร

การใช้ประโยชน์กระจุตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้จักเรียนจากกระบวนการทางธรรมชาติในท้องถิ่น จนก่อให้เกิดภูมิปัญญา ความรู้ และมีการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้น สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งภูมิความรู้เกี่ยวกับการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ จึงเป็นการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น (เสรี พงศ์พิศ, 2547)

จากการศึกษาของวัชนะ บุญชัยและ กิตติพงษ์ เกิดสว่าง (2547) ทำให้ทราบว่าประชาชนในท้องถิ่นภาคตะวันออกและภาคใต้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำกกกระจุมาใช้ประโยชน์เพื่อดำรงชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน ที่เห็นเด่นชัด และมีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในภาคตะวันออกมีอยู่ในเขตอำเภอแกลง จังหวัดระยอง และในภาคใต้มีอยู่ในเขตอำเภอบ้านนาเดิม อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ อำเภอชะอวด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอบาเจาะ และอำเภอเมืองจังหวัดนราธิวาส โดยการนำกกหรือกระจุมาสานเป็นเสื่อกก เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน แต่ใน

ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงและพัฒนาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆมากมายเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (สินค้า OTOP) ในภาคใต้มีกลุ่มชุมชนที่นำถั่วกระเจตมาแปรรูปเป็นสินค้า OTOP เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเจตบ้านท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน และกลุ่มจักสานกระเจต หมู่ 3 ตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิมจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มจักสานกระเจตบ้านกุ่มแป ตำบลควน กลุ่มกระเจตบ้านควนป้อม ตำบลเค็ง กลุ่มจักสานกระเจต หมู่ 7 ตำบลนางหลัง อำเภอชะอวด และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ กลุ่มจักสานกระเจต ศูนย์ศิลปาชีพ บ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มจักสานกระเจต หมู่ 13 ตำบลปันแต, หมู่ 3 ตำบลนางตง และหมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 9 และหมู่ 10 ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และกลุ่มจักสานกระเจตตำบลบาละใต้ อำเภอบาเจาะและกลุ่มจักสานกระเจตบ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส(จรัรัตน์ บัวแก้ว และ สมบูรณ์ ณะสุข,2540)

ส่วนในภาคตะวันออกนั้น มีกลุ่มชุมชนที่นำถั่วกระเจตมาแปรรูปเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจักสานกระเจตบ้านมาบเหลาชะโอน และกลุ่มนพเก้าสามัคคี ตำบลซากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ส่วนในเขตพื้นที่อื่นๆ ก็ยังคงมีการทอและสานเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเจตในภาคใต้

ผลิตภัณฑ์กระเจต เป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้านประเภทหนึ่งของภาคใต้ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีชื่อเสียงจนเป็นที่รู้จักทั่วไป คือเสื่อกระเจต หรือเสื่อจูด ภาษาพื้นเมืองภาคใต้เรียกว่า สาดจูด การสานเสื่อจูดถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้หญิง สืบทอดจากบรรพบุรุษมาแต่ครั้งอดีตเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังสานเป็นผลิตภัณฑ์กระสอบสำหรับบรรจุสิ่งของ เช่น ข้าวสาร ข้าวเปลือก เกลือ ฯลฯ เสื่อจูดที่มีความสวยงามคือ เสื่อจูดประเภทลวดลายสีสันต่างๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของเสื่อภาคใต้ ซึ่งได้มีการอนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการผลิตมากขึ้น เพื่อสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และเป็นอาชีพเสริม ทำรายได้แก่ครอบครัวราษฎรในชนบทตามโครงการพระราชดำริ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาหิภคคลอง จังหวัดนราธิวาส (จรัรัตน์ บัวแก้ว และ สมบูรณ์ ณะสุข,2540)

แต่เดิมการสานเสื่อกระจูดจะทำกันในแหล่งที่มีต้นกระจูดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งเป็น
 ละแวกดินพรุ ปัจจุบันต้นกระจูดมีน้อยลง ผู้ผลิตจึงต้องหาซื้อต้นกระจูดจากแหล่งอื่น เช่น ตำบล
 เครง อำเภอยะเอยวดี จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งต้นกระจูดแหล่งใหญ่แห่งหนึ่งของภาคใต้
 สำหรับกรรมวิธีสานเสื่อกระจูดนั้นจะแตกต่างกันจากการสานเสื่อทั่วไป คือชาวบ้านจะนำต้น
 กระจูดมาคลุกดินขาวก่อน ตากให้แห้งแล้วจึงทุบต้นกระจูดให้แบนเพื่อให้ความนิ่มตัวสำหรับใช้
 เป็นเส้นสานเสื่อลวดลายที่นิยมใช้สานคือลายสอง ซึ่งเป็นลวดลายประสานขัดกันแน่นเส้นสาน
 เกาเกกันดีไม่หลุดลุ่ยง่าย

รูปแบบลายสานเสื่อกระจูดพัฒนามาจากลวดลายธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ใบไม้
 ดอกไม้ และรูปสัตว์ต่างๆ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ลายสานเสื่อกระจูดของชาวไทยมุสลิม ที่มีลักษณะลวดลายสวยงาม
 สลับซับซ้อน ดัดแปลงมาจากลวดลายไทยในธรรมชาติ เอกลักษณ์พิเศษของลายสานชนิดนี้ คือ
 ช่างสานชาวไทยมุสลิมจะไม่สานรูปเหมือนจริง เช่น รูปคน หรือรูปสัตว์ เนื่องจากข้อห้ามตามคตินิ
 ยมของศาสนาอิสลาม ลายสานจึงมีลวดลายรูปแบบ มีชื่อเรียกต่างกันตามภาษาพื้นเมือง
 ท้องถิ่น แหล่งสานเสื่อกระจูดประเภทนี้ได้แก่ บ้านทอน ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง และเขตนิคม
 อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

2. ลายสานเสื่อกระจูดของชาวพุทธ มีลักษณะลวดลายสวยงาม เช่นเดียวกัน
 พัฒนามาจากลายไทย เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกจันทร์ ลายก้านดอก ลายดาวล้อมเดือน เป็นต้น
 ลายสานบางประเภทมีลักษณะเหมือนกัน ลายสานของชาวไทยมุสลิมแต่ชื่อเรียกต่างกัน ลักษณะ
 ลายสานเสื่อกระจูดของชาวพุทธนี้ไม่จำกัดรูปแบบลวดลายของการสาน โดยจะสานเลียนแบบรูป
 เหมือนจริงเป็นรูปคน รูปสัตว์ก็ได้ เพราะไม่มีข้อห้ามทางพุทธศาสนา แหล่งสานเสื่อกระจูด
 ประเภทนี้ที่ทำกันมากอยู่ในอำเภอดากใบ จังหวัดนราธิวาส บ้านทะเลน้อย อำเภอดวนขุน
 จังหวัดพัทลุง บ้านสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และเขตตำบลเริง อำเภอชะอวด จังหวัด
 นครศรีธรรมราช

การพัฒนาผลิตภัณฑ์กระจูดได้เริ่มทำอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2524 กรมส่งเสริม
 อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม มีโครงการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเสื่อกระจูด เพื่อเป็น
 ต้นแบบตัวอย่างส่งให้กับโรงงานทำผลิตภัณฑ์จากเสื่อกระจูดทำผลิตภัณฑ์เสื่อกระจูดของกรม
 ส่งเสริมอุตสาหกรรม ตามโครงการพระราชดำริ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง จังหวัด
 นราธิวาส โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรชนบทภาคใต้ สามารถจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์มากขึ้น ตรงกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาเครื่องทุ่นแรง คือ เครื่องรีดต้นกระจุให้แบน เพื่อทดแทนการใช้แรงคน เป็นการลดต้นทุนและช่วยให้การผลิตเสื่อ จูจรวดเร็วขึ้น

รูปแบบผลิตภัณฑ์กระจุที่พัฒนาขึ้นใหม่เป็นลักษณะการตัดเย็บจากเสื่อกระจุ เย็บริมด้วยผ้าหรือหนังแท้และหนังเทียม แล้วนำมาสอยติดกับชั้นทรงต่างๆ เช่น กระเป่า แพ้ม หมอน กรอบรูป ฯลฯ ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น คือ การใช้เส้นกระจุควั่นเกลียวเชือก นำมาสาน เป็นพนักพิง และพื้นรองนั่งเก้าอี้ เครื่องเรือน ตลอดจนการใช้เสื่อกระจุบุผนังตกแต่งภายใน อาคารหรือทำแผงกั้นห้องแบบฉากกันพับได้ เป็นต้น แหล่งผลิตของผลิตภัณฑ์กระจุประเภทนี้ อยู่ในจังหวัดนราธิวาส จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช

การพัฒนาผลิตภัณฑ์กระจุในภาคตะวันออก

การสานเสื่อกระจุเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของประชาชนโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง มีการสืบทอดต่อกันมานานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณแต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก ของคนทั่วไปนัก เนื่องจากการนำกกหรือกระจุมาใช้ประโยชน์เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ของยุคสมัย ทั้งรูปแบบที่หลากหลาย ความสวยงาม ความคงทน ให้มีคุณภาพที่ทัดเทียม เหมาะสมกับการส่งออกให้เป็นที่ถูกตาต้องใจของลูกค้าทั้งชาวไทยและต่างชาติ

ผลผลิตจักสานกระจุ เป็นผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มแม่บ้านตำบล ชากพง อำเภอกาหลง จังหวัดระยองที่ได้รวมกลุ่มกันในด้านการใช้ทรัพยากร คือกก หรือกระจุที่มี อยู่ในหนองน้ำธรรมชาติของท้องถิ่นมาทำการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปสู่ การเพิ่มรายได้ของครอบครัว นอกและในกลุ่มสมาชิกในแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะทุกคนต่างช่วยกัน ถักสานกกกระจุอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา

กระจุเป็นพืชน้ำที่ขึ้นกระจายอยู่เป็นจำนวนมากในบึงสำนัใหญ่ หรือหนองจำ รุง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำในท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ ประมาณ 3,800 ไร่ นับว่าเป็นแหล่งวัตถุดิบ ธรรมชาติที่ชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน

ขบวนการแปรรูปจากต้นกกกระจุในหนองน้ำจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์นั้น เริ่ม จากการลุยน้ำหรือลงเรือไปถอนต้นกกกระจุที่อยู่ในน้ำ นำต้นกกกระจุที่ถอนได้ตามจำนวนที่ ต้องการไปตัดหัวตัดท้ายให้ได้ขนาด 1.50 เมตร ล้างทำความสะอาด นำไปคลุกกับดินโคลนให้

เปียกทั่วกัน แล้วนำไปผึ่งแดดประมาณครึ่งวัน แล้วนำไปทุบด้วยสากตำข้าวให้ตันกระจุตเป็นเส้นแบนๆ นำไปผึ่งแดดอีกครั้งจนแห้งดีแล้ว นำไปมัดเก็บรวมกัน เก็บไว้ในที่ร่ม เส้นกระจุตที่ได้จะมีคราบฝุ่นจากโคลนสีขาวๆ ติดอยู่ตลอดทั้งเส้น

ขั้นตอนการถักสานจะนำเส้นกระจุตที่เตรียมไว้มาทุบด้วยสากตำข้าวอีกครั้ง เพื่อให้เส้นกระจุตพองๆ และเส้นนุ่มนิ่มลง สลัดแรงๆ เอาฝุ่นของดินโคลนที่เกาะอยู่ออกให้มากที่สุด นำผ้าชุบน้ำหมาดๆ มาเช็ดทำความสะอาดและเพื่อให้เส้นกระจุตมีความชื้นเมื่อนำมาถักสานจะทำได้ง่าย และสวยงาม ถ้าต้องการเส้นสีก็ย้อมด้วยสีย้อมกกทั่วไป หลังจากนั้นเข้าสู่การจัดทำเป็นรูปแบบต่างๆตามต้องการและขั้นตอนสุดท้ายเป็นการลงยูรีเทนเคลือบให้มันวาว และคงทนทั้งรูปร่างและการใช้งาน การผลิตงานหัตถกรรมจักสานกระจุต นับเป็นกิจกรรมใหม่ที่ น่าสนใจ สามารถใช้ประกอบเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมได้

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนผลิตจากต้นกระจุต

1. ขอบข่าย

1.1 มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้ครอบคลุมเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ถักสาน ทอ หรือประดิษฐ์ขึ้นจากต้นกระจุตเป็นหลัก

2. บทนิยาม

ความหมายของคำที่ใช้ในมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนมีดังต่อไปนี้

2.1 ต้นกระจุต หมายถึง พืชจำพวกกกชนิดหนึ่ง ลักษณะลำต้นกลม กลวง มีสีเขียวอ่อน สูงประมาณ 1 เมตรถึง 3 เมตร มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.1 เซนติเมตร ออกดอกเป็นกระจุก ขอบขึ้นและในพื้นที่มีน้ำขัง หรือตามริมทะเลสาบที่มีน้ำขังที่เรียกว่า “พรุ” ต้นกระจุตมี 2 ชนิดคือ จูดใหญ่กับจูดหนู ต้นกระจุตมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะนำมาจักสาน ถักสาน และทอเป็นผลิตภัณฑ์ โดยนำต้นกระจุตที่มีความยาวพอเหมาะมาคลุกน้ำโคลน นำไปตากให้แห้ง

2.2 ผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุต หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ถักสาน ทอ หรือประดิษฐ์ขึ้นจากต้นกระจุตเป็นวัสดุหลักอาจมีการย้อมสีและประกอบด้วยวัสดุอื่นๆ เช่น ไม้ ผ้า เพื่อให้เกิดความแข็งแรง เรียบร้อย และสวยงาม อาจทาสีเคลือบเงาเพื่อความสวยงาม นำมาใช้ประโยชน์ เช่น ทำเป็นเสื้อ ของใช้ทั่วไป

3. คุณลักษณะที่ต้องการ

3.1 ลักษณะทั่วไป

3.1.1 ต้องมีรูปทรงสวยงาม ประณีต เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย

3.1.2 ต้องแข็งแรง ทนทาน ไม่บิดเบี้ยว หรือเอนเอียง

3.1.3 ต้องไม่มีราหรือคราบสนิมน้ำปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดตลอดชิ้นงาน

3.2 เส้นกระจุค

ต้องมีขนาดสม่ำเสมอ เหนียว คงทน ไม่ขาดง่าย ไม่มีร่องรอยการเจาะกิน

ของแมลง

3.3 การจักสาน ถักสาน และการทอ

ต้องเรียบสม่ำเสมอ กัน แน่นหนา มีช่องไฟสม่ำเสมอ ไม่หัก งอ ขาด หรือแตก

3.4 ลวดลาย (ถ้ามี)

ต้องประณีต สวยงาม สม่ำเสมอ และต้องไม่เห็นรอยต่อตลอดชิ้นงาน

อย่างเด่นชัด

3.5 สี (ถ้ามี)

ต้องมีสีสม่ำเสมอ ยกเว้นกรณีที่มีการย้อมไล่ระดับสี หรือส้านสลับสีในชิ้นงานเดียวกัน สีต้องไม่ตก และเมื่อลูบผลิตภัณฑ์แล้วสีต้องไม่ติดมือ

3.6 การเก็บริม

ต้องเรียบร้อยสวยงาม ประณีตสม่ำเสมอตลอดชิ้นงาน

3.7 การประกอบด้วยวัสดุอื่น (ถ้ามี)

การประกอบด้วยวัสดุอื่นเพื่อก่อให้เกิดความแข็งแรง มั่นคง สวยงาม ต้องมีความประณีต เหมาะสม ติดแน่น คงทน

3.8 การเคลือบเงา (ถ้ามี)

ต้องเรียบ มีความสม่ำเสมอ ไม่กรอบ ไม่แตก ไม่หลุดลอก ไม่เป็นเม็ด และไม่ทำให้ชิ้นงานขาดความสวยงามตามธรรมชาติ

เมื่อตรวจสอบโดยวิธีให้คะแนนตามข้อ 7.1 แล้วต้องได้คะแนนเฉลี่ยของแต่ละลักษณะจากผู้ตรวจสอบทุกคนไม่น้อยกว่า 3 คะแนน และต้องไม่มีลักษณะใดได้ 1 คะแนน จากผู้ตรวจสอบคนใดคนหนึ่ง

3.9 การใช้งาน

ต้องสามารถใช้งานได้ตามวัตถุประสงค์ของการใช้งาน

4. การบรรจุ

4.1 หากมีการบรรจุ ให้บรรจุผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุตในภาชนะบรรจุที่สะอาด เรียบร้อย และแข็งแรงพอที่จะป้องกันการเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุตได้

5. เครื่องหมายและฉลาก

5.1 ที่ฉลากหรือภาชนะบรรจุผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุตทุกหน่วย อย่างน้อยอักษร หรือเครื่องหมายแจ้งรายละเอียดต่อไปนี้ให้เห็นได้ง่าย ชัดเจน

- (1) ชื่อเรียกผลิตภัณฑ์ เช่น กระเป่ากระจุต ที่รองแก้วกระจุต เสื่อกระจุต
- (2) เดือน ปีที่ทำ
- (3) ข้อแนะนำในการใช้และดูแลรักษา (ถ้ามี)
- (4) ชื่อผู้ทำ หรือสถานที่ทำ พร้อมสถานที่ตั้ง หรือเครื่องหมายการค้าที่จะจดทะเบียนในกรณีที่ใช้ภาษาต่างประเทศ ต้องมีความหมายตรงกับภาษาไทยที่กำหนดไว้ข้างต้น

6. การชักตัวอย่างและเกณฑ์ตัดสิน

6.1 รุ่น ในที่นี้ หมายถึง ผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุตที่ทำหรือส่งมอบหรือซื้อขาย ในระยะเวลาเดียวกัน

6.2 การชักตัวอย่างและการยอมรับ ให้เป็นไปตามแผนการชักตัวอย่างที่กำหนดต่อไปนี้

6.2.1 การชักตัวอย่างและการยอมรับ สำหรับทดสอบการใช้งาน การบรรจุ และเครื่องหมายและฉลาก ให้ชักตัวอย่างโดยวิธีสุ่มจากรุ่นเดียวกัน จำนวน 5 ตัวอย่าง เมื่อตรวจสอบแล้วทุกตัวอย่างต้องเป็นไปตามข้อ 3.9 และข้อ 5 จึงจะถือว่าผลิตภัณฑ์จากต้นกระจุตรุ่นนั้นเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

6.2.2 การชักตัวอย่างและการยอมรับ สำหรับการทดสอบลักษณะทั่วไป เส้นกระจุต การจักสาน ถักสาน และการทอ ลวดลาย สี การเก็บริม การประกอบด้วยวัสดุอื่น และการเคลือบเงา ให้ใช้ตัวอย่างที่ผ่านการตรวจสอบตามข้อ 6.2.1 แล้วจำนวน 5 ตัวอย่าง เมื่อ

ตรวจสอบแล้วตัวอย่างต้องเป็นไปตามข้อ 3.1 ถึง ข้อ 3.8 จึงถือว่าผลิตภัณฑ์จากต้นกระจูดรุ่นนั้นเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

6.3 เกณฑ์ตัดสิน

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากต้นกระจูดต้องเป็นไปตามข้อ 6.2.1 และข้อ 6.2.2 ทุกข้อ จึงจะถือว่าผลิตภัณฑ์จากต้นกระจูดรุ่นนั้นเป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้

7. การทดสอบ

7.1 การทดสอบลักษณะทั่วไป เส้นกระจูด การจักสาน ถักสานและการทอ ลวดลาย สี การเก็บริม การประกอบด้วยวัสดุอื่น และการเคลือบเงา

7.1.1 ให้แต่งตั้งคณะผู้ตรวจสอบ ประกอบด้วยผู้มีความชำนาญในการตรวจสอบผลิตภัณฑ์จากต้นกระจูด อย่างน้อย 5 คน แต่ละคนจะแยกกันตรวจให้คะแนนโดยอิสระ

7.1.2 หลักเกณฑ์การให้คะแนน ให้เป็นไปตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 หลักเกณฑ์การให้คะแนน
(ข้อ 7.1.2)

ลักษณะที่ตรวจสอบ	เกณฑ์ที่กำหนด	ระดับการตัดสิน (คะแนน)			
		ดีมาก	ดี	พอใช้	ต้องปรับปรุง
ลักษณะทั่วไป	ต้องมีรูปทรงสวยงาม ประณีต เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย	4	3	2	1
	ต้องแข็งแรง ทนทาน ไม่บิดเบี้ยว หรือเอนเอียง	4	3	2	1
	ต้องไม่มีราและคราบสนิมน้ำปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดตลอดชิ้นงาน	4	3	2	1
เส้นกระจุค	ต้องมีขนาดสม่ำเสมอ เหนียว คงทน ไม่ขาดง่าย ไม่มีร่องรอยการเจาะกัดกินของแมลง	4	3	2	1
การจักสาน ถักสาน และการทอ	ต้องเรียบเสมอกัน แน่นหนา มีช่องไฟสม่ำเสมอ ไม่หัก งอ ขาด หรือแตก	4	3	2	1
ลวดลาย(ถ้ามี)	ต้องประณีต สวยงาม สม่ำเสมอและต้องไม่เห็นรอยต่อตลอดชิ้นงานอย่างเด่นชัด	4	3	2	1
สี (ถ้ามี)	ต้องมีสีสม่ำเสมอ ยกเว้นกรณีที่มีการย้อมได้ระดับสี หรือส้านสลับสีในชิ้นงานเดียวกัน สีต้องไม่ตกและเมื่อลูบผลิตภัณฑ์แล้วสีต้องไม่ติดมือ	4	3	2	1
การเก็บริม	ต้องเรียบ สวยงาม ประณีต สม่ำเสมอตลอดชิ้นงาน	4	3	2	1
การประกอบด้วยวัสดุอื่น (ถ้ามี)	การประกอบด้วยวัสดุอื่นเพื่อให้เกิดความแข็งแรง มั่นคง สวยงาม ต้องมีความประณีต เหมาะสม ติดแน่น คงทน	4	3	2	1
การเคลือบเงา(ถ้ามี)	ต้องเรียบ มีความเงาสม่ำเสมอ ไม่กรอบ ไม่แตก ไม่หลุดลอก ไม่เป็นเม็ด และไม่ทำให้ชิ้นงานขาดความสวยงามตามธรรมชาติ	4	3	2	1